

A „fejével kezeskedő” hős

Süli Attila: *Gábor Áron, a székely nemzet legendás hőse*

Budapest, 2023, Line Design

Az 1848/49-es szabadságharc több kiemelkedő hősenek életpályáját feldolgozó kötet jelent meg 2023-ban. Kemény Krisztián *Aulich Lajos tábornok, a „kiváló ember”* című monográfiája az aradi vértanúk arcképcsarnokát gazdagítja, akárcsak Hermann Róbert jelentősen kibővített Poeltenberg Ernő-életrajza. Így az aradi mártírok közül már csak Lahner György keresi írásra kész történetét. Süli Attila hosszú évek munkájával Gábor Áron régóta teljességet igénylő pályaképet készíttette el. A szerző és hőse nem véletlenül találtak egymásra. Süli Attila a szabadságharc erdélyi eseményeinek egyik legkiválóbb ismerője, kutatója, s ezt számos tanulmánya, könyve bizonyítja.

„Az utóbbi két évtizedben a Gábor Áron kutatás számos újabb eseményt hozott felszínre, amelyek árnyaltabbá tették az egykori székely hős életútját és kultuszát, másrészt viszont nem mindenben támasztják alá a köztudatban gyökeret vert mitikus és heroikus eszményképet” – olvashatjuk a bevezetőben. Hősenek életét a szerző részletesen ismerteti beleágyazva Háromszék önvédelmi harcának, majd a Székelyföld védelmének az egész szabadságharcot végigkísérő történetébe.

Süli Attila könyvének már az első alfejezeteiből kiderül, hogy a Háromszéket 1848 késő őszen fenyegető veszély elhárításának és az ehhez kapcsolódó ágyúk öntésének dicsőségében Gábor Áron osztozni kénytelen Turóczy Márton kézdivásárhelyi rézművessel, valamint Végh Antal alsócsernátoni mesteremberrel, s nem utolsósorban Bodor Ferencsel, aki a csikszendomokosi rézbánya tulajdonosának,

Zakariás Attilának volt a „bányaművezetője”. Bodor alakjának és tetteinek dokumentumokkal alátámasztott előtérbe kerülése az utóbbi évtizedekben több polémia kiváltója lett. A vitázó felek egy része Bodor megjelenését, helyén való értékelését Gábor Áron elleni alaptalan támadásként értékelte. Bodor 1848. november 20-án a Magyarhermány határában fekvő bodvaji vasgyárba érkezett, ahol „három darab hatfontos ágyút, 700 darab egész- és vett- (azaz tarackba való K. I.) golyót sikerült megöntetni Gábor Áronnak jelenlétébe, akit e találmányba betanított”. Gábor Áron, aki nem volt oly „ezermester”, ahogy a köztudatba beivódott, jó tanítványnak bizonyult, mert „november 28-án három darab működő vaságyút tudott bemutatni Sepsiszentgyörgyön...”

Ezek az ágyúk azonban, amelyeket a hagyomány szerint Gábor Áron kezelt volna, nem vettek részt a november 30-ai hídvégi összecsapásban. Az ütközet utolsó szakaszában Hídvégre Sombori Sándor ezredparancsnok vezetésével beérkező 1200 fegyveres a Földvár felőli hidat ellepő ellenséget többek között egy egyfontos kis ágyúval vette tűz alá, amelyet Kálnoky Imre gróf adományozott a székelyeknek.

Miután Udvarhelyszék, Csíkszék, Marosszék formálisan (vagyis elfogadható feltételekkel) behódolt a császáriaknak, az 1849. január 2-án megkötött árapataki szerződés értelmében Háromszék is a fegyverszünet mellett döntött, anélkül hogy a terület megszállásába belement volna. Az egyezség ellen többen tiltakoztak, így Gábor Áron is. A könyv lapjain az olvasó megismerheti a november végi, decemberi ellenállás kibontakozásának történetét.

E küzdelem jelentősége az volt, hogy a magyar kormány mellett ekkor egyedül kiálló Háromszék az erdélyi főhadiszínterről elvont egy osztrák dandárt, ezzel hozzájárult Bem József decemberi felső-erdélyi hadjáratának sikeréhez. A Dél-Erdély felszabadítására igyekvő Bem január 13-án megjelent Marosvásárhelyen, s harcba hívta a székely határvidék mellett összességében az egész Székelyföld népét. Ettől kezdve lett a székelyföldi, erdélyi események állandó szereplője Gábor Áron, aki fokozatosan felnőtt a feladatokhoz.

A kézdivásárhelyi ágyúöntöde és lőporgyár, lőszerüzem működésének eredményessége és híre következtében Gábor Áront több helyre – Udvarhelyszék, Kolozsvár – is meghívták ágyúöntő műhely beindítására. Erdemei elismeréseként Bem 1849. március 15-én őrnaggyá léptette elő a hajdani császári-királyi tüzérkáplárt. Rangját Kossuth Lajos kormányzó akkor erősítette meg, amikor május folyamán Debrecenben személyesen tárgyalt vele, s megbeszéléseik eredményeként 60 000 forintot ajánlott a kézdivásárhelyi ágyúgyár fejlesztésére. Emellett beajánlotta a nagyváradi hadiüzembe, hogy tanulmányozza a Congreve-rakéták (hadiröppentyúk) készítésének módját. Mindez óriásira növelte tekintélyét. Így apránként visszamenőleg is Gábor Áron lett Háromszék decemberi ellenállásának főhőse, amellet, hogy később a közel hetven löveget előállító kézdivásárhelyi ágyúöntést is ő személyesítette meg. Kevésbé tudott, hogy hírszerzői működése is jelentős volt. A németen kívül tudott románul, jól ismerte Moldvát, ahol 1849 márciusának-áprilisának fordulóján több mint egyhetes kémszemlét tartott, s elsőként adott jelentést a fejedelemséget megszálló orosz csapatok Székelyföldet fenyegető mozgásáról.

Süli Attila többször visszatér a történetek és a korszak eseményei iránt érdeklődő újságírók, műkedvelő kutatók között az 1860-as évek óta Bodor Ferenc, Gábor Áron, Turóczi Ádám és mások ágyúöntés-

sel kapcsolatos érdemeiről folyó vitához. Különösen Bözödi György kutatói tevékenységét emeli ki, aki inkább szépíróként, mint történészként ismert. Az ő vizsgálódásának középpontjában is Gábor Áron állt, s számos általa kikutatott adalékkal árnyalta a hősről kialakított képet, anélkül hogy a szobortalapzatról leemelni akarta volna. Ez nem jelenti azt, hogy nem méltatta volna a Szepességből Erdélybe elszármazott Bodor Ferencet, akinek eredeti neve Franz Krausz volt.

Gábor Áron tevékenységének kutatói között különleges helyet foglal el a magyarhermáni helytörténész-gazdálkodó, id. Máthé János. Személyes kitérőként nem mulaszthatom el megemlíteni, hogy – éppen „csudabogár”-híre miatt – 1968-as júliusi erdélyi körutunk során Utassy Józseffel és Kiss Benedekkel Kisbaconból átgyalogoltunk Máthé János bácsihoz. Erdővidéket, talán fekvése miatt, talán azért, mert a legfelsőbb pártvezetők vadászterülete volt, elkerülte a kollektivizálás, így hagyományos parasztporta fogadott bennünket. Jócskán beesteledt. Nem emlékszem, hogy petróleumlámpa vagy villanykörte világított-e „dolgozószobájában”, amely egyben terményraktár is volt. Teli zsákok közé ékelődött be az íróasztala, rajta büszkesége: egy írógép. A hevenyészett polcokon könyvek, irományok. Elmondta, hogy 1849-ben Magyarhermányból kilencen álltak be honvédek. Részt vettek a Tömösi-szoros védelmében, s egyikük lelőtt egy kozáktisztet. Ennek híre még százhusz év elteltével is elevenen élt a faluban. Nagy szakértelemmel beszélt Gábor Áronról is, aki egyszeriben személyes ismerősként kelt életre előttünk.

Süli Attila így értékeli Máthé János munkásságát: „Máthé János magyarhermáni helytörténész egész életében gyűjtötte a Gábor Áron életére vonatkozó adatokat, emellett írásaiban hagyományának számos elemét őrizte meg az utókor számára. Máthé János autodidakta kutató volt, akinek levéltári kutatásokra sajnos kevés lehetősége volt. A *Lesz ágyú* című

munkája a *Megyei Tükör* című Kovászna megyei napilapban jelent meg, az 1973. évfolyamban, 31 cikkben. A kommunista rezsim üldözései miatt a szerző sajnos nem tudta folytatni munkásságát.” Hogy miért nem, Süli Attila arra is magyarázattal szolgál: „Id. Máthé János 1973-ban is állambiztonsági megfigyelés alatt állt.” Ennek híre annak idején hozzánk is eljutott. A rendőrség zaklatása Böződi Györgyöt sem kerülte el. „Egyik legnagyobb aggodalma az volt, hogy a cédulagyűjtéménye, amelyet az általa kutatott források regesztáiból állított össze, megmaradjon a jövő történésznemzedéke számára” – írja Süli Attila, majd megnyugtatóan hozzáteszi: „A hagyatékot, amely az Erdélyi Múzeum Egyesület Levéltárához került, Gálfalvi György újságíró mentette meg az utókor számára.”

A legendák csillogó lemezeit Gábor Áron köré az 1849. július 2-ai hősi halála ötvözte alakját máig oltalmazó mitikus aranypáncéllá. Az Uzon nevű település és a Kökösi híd között felállított lövegeivel Vlagyimir Fjodorovics Adlerberg tábornok orosz csapatait tűz alá vevő székely őrnagyot, aki „törzstiszti öltönyében volt öltözve, fehér kalapot tett (fejére), és szürke lóra ült, mellyel az ellenség fegyelmét igen magára vonta”, ágyúgolyó terítette le. (Ugyanezen a napon a Háromszék határától távol fekvő Komáromnál a huszárjait rohamra vezető tábornoknak, a feltűnően vörös „hacukát” magára öltő Görgei Artúrnak egy ágyúlövedék repesze csaknem

kioltotta az életét. Ha ott hősi halált hal, ő is a legendás hősök magasába emelkedik, s nem kellett volna halálán túl is méltatlanul viselnie az árulás bélyegét.)

Süli Attila több fejezetben – *A szabadságharc leverésétől a kiegyezésig; Gábor Áron kultusza 1920 és 1945 között; Gábor Áron kultusza 1945 után* – ismerteti Gábor Áron közösségi emlékezetének történetét. Sajátos, hogy a legtöbb Gábor Áron emlékművet a sötét Ceaușescu-korszakban állították, miután a diktátor egy emlékbeszédében a „székely nép hősét” Avram Iancuhoz hasonlította.

A korszak hősei közül Kossuthon, Petőfin, Bemén, Klapkán kívül alighanem Magyarországon is róla neveztek el a legtöbb utcát, teret, az ő nevét viseli a legtöbb közintézmény, neki állították a legtöbb emlékművet, emléktáblát. Méltán – tegyük hozzá. (E sorok írója is sokáig a Gábor Áron utca és az egyik legszebb Gábor Áron-emlékmű közelében lakott Budapesten, s ötvenöt évvel ezelőtt a Gábor Áron laktanyában szolgált Szolnokon. Igaz, a kaszárnyában az ellenség megtevesztése végett ejtőernyősöket és nem tűzereket képeztek ki.)

Gábor Áronra nézve is igaz, amit Joó Tibor eszmetörténész a haláláig zsarnoknak tekintett, gyűlölt, majd azt követően „igazságosként”, példaadó uralkodóként bálványozott Mátyás király kapcsán ír: „igazi jelentősége úgyis a hagyománynak van, akár valót őriz, akár nem, mert történeti jelentősége ugyanaz”.

Kovács István

KOVÁCS ISTVÁN (1945) költő, író, műfordító, történész, polonista.